

Konfliktus és helyreállítás

A konfliktus – akárcsak a bűn – mindig is foglalkoztatta a gondolkodókat, a konfliktuselmélet története azonban csak néhány évtizedre tekint vissza. A tanulmány vázlatos áttekintést ad azokról a szempontokról, amelyekkel megközelíthető a konfliktusok kialakulása, lefolyása és megoldódása. A legfontosabb kérdés, hogy lehet-e párbeszéd az ellenérdekű felek között. A megtorló igazságszolgáltatási rendszernek nevezhető „harci” modell nem a dialógus kezdeményezésére épül, ezzel szemben a resztoratív szemléletnek alapeleme a párbeszéd. A közvélemény viszonylag egyszerűen látja a konfliktuskezelést. A témakört érintő érzékenység és figyelem kétségtelenül növekszik, de Magyarországon az emberek jelentős része nem a konfliktusok tárgyalásos megoldására szocializálódott.

A konfliktus eredetileg fegyveres összeütközést jelentett, ma azonban „az ismert döntéshozatali mechanizmusok olyan zavarait jelöljük vele, amelyek egy egyén vagy csoport számára megnehezítik a megfelelő cselekvési alternatíva kiválasztását”¹. Éppen ezért nem véletlen, hogy a szociológia mellett a személyiségpszichológia, a szociálpszichológia, a szervezetpszichológia, a vezetéstudomány, a kriminológia és még számos egyéb tudományterület foglalkozik a személyközi és a társadalmi konfliktusok értelmezésével. A konfliktus fogalma számomra sokkal többet jelent, mint egyszerűen két vagy több eltérő célokkal és ideológiákkal jellemezhető csoport közötti fizikai összeütközést. A konfliktust akként fogom fel, mint a különböző csoportok közötti értékek eltérését vagy az elérni kívánt célok inkompatibilitását. Ebben az értelemben a konfliktus keletkezhet az államok között, de interperszonális szinten is előfordulhat. A konfliktus – akárcsak a bűn – mindig is foglalkoztatta a gondolkodókat, a konfliktuselmélet története azonban csak néhány évtizedes. Nem szándékozom a konfliktusokkal foglalkozó szociológiai és egyéb elméletek széles körét bemutatni, inkább csak vázlatos áttekintést adok azokról a szempontokról, amelyekkel a konfliktusok kialakulása, lefolyása és megoldódása megközelíthető.

A konfliktuselméleti gondolkodásmódok áttekintésekor érdemes a klasszikusoktól elindulni, így *Thomas Hobbestól*, aki szerint a konfliktusok az ember *destruktív ösztöneiből* erednek, és a megoldás, a *bellum omnium contra omnes*, azóta is hivatkozási alap a konfliktusok következményeinek csökkentésére. Az elméletalkotás

---

¹ Simon, H. A.: Konfliktus a szervezetekben. In: Simon, H. A. (szerk.): Korlátozott racionalitás. Válogatott tanulmányok. KJK, Budapest, 1982, 120. o. Idézi: Orthmayr, I.: Konfliktusok. Világosság, 2007/4., 71–89. o.

során megkerülhetetlen a konfliktus forrásának azonosítása. *Marx* egy gazdasági szempontot, a termelőeszközökhöz való viszonyt, pontosabban azok tulajdonlását állította az értelmezése középpontjába. A konfliktusokat a *társadalmi osztályok* között meglévő érdekellentétekre vezette vissza, amelynek a megoldása az osztályharc. *Pareto* is a társadalmi történések alaptörvényének tekinti a konfliktust, amely a hatalmon lévő régi elit és a hatalom megszerzésére törekvő új elit között zajlik. *Max Weber* a konfliktus kialakulásának forrásaként három meghatározó dimenziót azonosított: a munkaerő-piaci helyzetet, a politikai hatalmat és a rendet vagy megbecsültséget. *Durkheim* a társadalmi szolidaritás gyengülésének patológikus hatását látta a konfliktusban.²

Az egyes tudományterületek más-más szempontból végezték el a *konfliktusok osztályozását*. Beszélünk szociális konfliktusokról, amelyek háttérében a forrásokért, hatalomért, egyéb javakért folyó versengés áll.³ Az ezen kívül eső konfliktustípusok is csoportosíthatók, például dinamika vagy időbeli tartósság szerint (rövid vagy hosszú távú); szerep szerint (kataklizmatikus vagy stratégiai); illetve funkciójuk szerint (harci, játékbeli konfliktus; nézeteltérés, vita). Jelentősége van a konfliktusok természetének is – mondja *Hirschman* –, ugyanis a jellegzetesen piacgazdasági konfliktusok a társadalmi terméknek a különböző osztályok, szektorok és térségek közötti elosztása körül zajlanak. Ezek a konfliktusok alapvetően két típusba sorolhatók: 1) a „több vagy kevesebb” jellegű konfliktusok; és 2) a „vagy igen, vagy nem” jellegű konfliktusok csoportjába. Utóbbiak olyan társadalmakra jellemzők, amelyek a rivalizáló etnikai, nyelvi vagy vallási hovatartozás alapján hasadnak szét.⁴ A „vagy igen, vagy nem” kizáró jellegű konfliktustípus megoldására is megvannak az eszközök és módszerek: vagy a vitában álló felek egyikének leplezetlen eltávolítása, vagy egy „türelmi egyezség”, amely az „élni és élni hagyni” elvét parancsolja.⁵

*Boulding*⁶ a *konfliktus kialakulásában* alapvető jelentőséget tulajdonít az emberek vagy emberek csoportja közötti *versengésnek*. Ez a küzdelem olyan célokért vagy korlátozottan rendelkezésre álló javakért folyik, amelyek – ténylegesen, vagy a felek észlelése szerint – nem érhetők el valamennyiük számára. Ahhoz, hogy valamely konfliktushelyzetben a legjobb döntésre lehessen jutni, nyilván nem elég

² Durkheim, È.: Nevelés és szociológia. Tankönyvkiadó, Budapest, 1980

³ Coser, L.: Conflict: social aspects. International Encyclopedia of Social Sciences, 1968, pp. 232–236.

⁴ Hirschman, A. O.: Közösség és konfliktus. Elhangzott a Bertelsmann Alapítvány *Mennyi közösségi érzésre van szükség a liberális társadalomban?* című konferenciáján.

<http://ebooks.gutenberg.us/Wordtheque/hu/AAACDY.TXT>

⁵ Uo.

⁶ Boulding, K. E.: Conflict and Defense. Harper Torchbooks, New York, 1962, p. 349.

az egyik fél nyereségét kiszámítani – mondja Rapoport, amikor az *emberi konfliktusok játékelméleti megközelítésének* értékeit és korlátait elemzi. Mint mondja: „bármilyen megoldást is kínál a játékelmélet [...] azzal, hogy az érdekkonfliktusokat matematikailogikai elemzésnek veti alá, lehetőséget nyújt arra, hogy a konfliktusokat a szenvedélytől elhomályosult agyú, vak háborúskodás szintjéről az intellektuális játék szintjére emeljük”⁷. A játékelmélet elemi ellentmondásmentessége fokán arra tanít – mondja Rapoport –, mit kell tennünk, hogy az értelem a konfliktus tudományára építhessen. „Ahhoz, hogy egy konfliktust tudományosan elemezzünk [...] meg kell tanulnunk felbecsülni a másik fél esélyeit. Továbbá: élnünk kell a kommunikációs lehetőségekkel. És meg kell tanulnunk értékelni a bizalmat, különben [...] mi is, ellenfelünk is egyformán veszíteni fogunk. [...] Ezért feltétlenül meg kell tanulnunk időnként a másik fél helyzetébe képzelnünk magunkat, az ő szemszögéből látnunk a világot, hogy szavait is megérhessük.”

Clinton F. Fink szerint „konfliktusként értelmezendő minden társadalmi helyzet vagy folyamat, amelyben két vagy több társadalmi egységet legalább egyfajta ellentétet hordozó pszichológiai kapcsolat vagy legalább egyféle ellenséges interakció köt össze”⁸. Csepeli szerint a konfliktus a harmónia, a változás és a konfliktus *hármias viszonyában* értelmezhető.⁹

A konfliktusok és válságok okozta *veszélyek és károk* mindig is olyan nyilvánvalók voltak, hogy a társadalmi gondolkodás fő törekvése a rend, a béke, a harmónia és az egyensúly keresése, más szóval: a rettegett és utált konfliktusok elkerülése volt. De, mint tudjuk, az *agresszió és a konfliktusmentes társadalom* fikció. Lehetséges-e különbséget tenni társadalmi konfliktusok között a szerint, hogy azok az integrációt erősítik, vagy éppenséggel szétszakítják a társadalmat? – kérdezi Hirschman.¹⁰

A konfliktuselmélet első megfogalmazójának Georg Simmelt tekinthetjük¹¹, aki meglátta a konfliktusokban a pozitív szerepet is. Az összeütközések ugyanis nemcsak következményei a már megteremtett és objektivált intézményeknek, hanem maguk is kreatív eljárások. Az érdekeiket egymással szemben kifejleszteni tudó egyének, csoportok nemcsak rombolhatnak, nemcsak megzavarhatják vagy felbomlaszthatják az addigi egységet, hanem ellentéteikben jeleníthetik meg egymást, így fejezhetik ki önmagukat, és ezáltal segíthetik elő a változást, új intézmények

⁷ Rapoport, A.: Konfliktusok tudománya – stratégiák elmélete II. Korunk, 1973/11., 1746–1751. o.

⁸ Fink, C. F.: Some conceptual difficulties in the theory of social conflict. *Journal of Conflict Resolution*, vol. XII, pp. 412–445.

⁹ Csepeli Gy.: *A szervezkedő ember*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001, 276–288. o.

¹⁰ Hirschman, A. O.: i. m.

¹¹ Simmel, G.: A vizsály. In: Simmel, G.: *Válogatott társadalomelméleti tanulmányok*. Novissima Kiadó, 2001, 54–83. o.

teremtését – mondja Somlai Péter.¹² Coser osztja Simmel nézetét a *konfliktus pozitív szerepéről, mivel a konfliktus segíti a társadalmi normákhoz és a szabályokhoz való alkalmazkodást, illetve ezek megújítását*. A keletkező új társadalmi struktúrákban a szabályok iránti érdekeltség tudatosul, és nem kevésbé fontos a hozzá kapcsolódó szocializáló funkció. Dahrendorf¹³ szerint a *konfliktusok a társadalom állandó fejlődéséhez járulnak hozzá*. A konfliktusok dichotómmá váltak – mondja –, és a társadalmi konfliktusokat a méret és a rangsor dimenzió jellemzi. Huntington a konfliktusok egy új fajtáját, a *civilizációs konfliktust* vezeti be a szakirodalmi fogalmak közé. A civilizációs konfliktust úgy értelmezi, mint amely a konfliktusok fejlődésének utolsó szakasza a modern világban. Mint mondja, a hidegháború elmúltával a konfliktusok jellege megváltozik, és a nyugati ideológiák közötti konfliktusokat a civilizációk közötti konfliktusok váltják fel. Ezeket három csoportba sorolja: 1) különböző civilizációjú domináns államok közötti; 2) különböző civilizációjú szomszédos államok közötti; és 3) különböző civilizációs csoportok közötti államokon belüli konfliktusok. Előrejelzése szerint növekvő összecsapások lesznek a Nyugat és az iszlám, illetve a kínai/konfucianus civilizációk között.¹⁴

Ritkán pattan ki úgy konfliktus, hogy annak nincs semmiféle *előzménye*. Az *ellentétek tudatosulása* általában feltétele annak, hogy konfliktusról beszélhessünk, de az ellentétek felismerése vajon konfliktust is jelent-e egyben? Coser szerint: *„Különbséget kell tenni konfliktus és ellenséges, antagonisztikus magatartás között. A társadalmi konfliktusok mindig társadalmi interakciókat jelentenek, míg a magatartások vagy érzések csak előfeltételei a konfliktusoknak, de nem torkollnak feltétlenül konfliktusba.”*¹⁵ Simmel véleménye viszont az, hogy a konfliktust állandóan jelenlévőként kell felfognunk, ebből következően a tevékenységben kifejeződő összeütközés a konfliktus egészének csak egy része, és a konfliktus fennállt azt megelőzően is.¹⁶ A konfliktusok tudomásulvételének fontosságát húzza alá Lewis Coser a konfliktusok destruktív-vá válásának strukturális okai kapcsán. A konfliktusok ugyanis olyan struktúrákban válnak diszfunkcionálissá, amelyek nem tűrik és nem tolerálják a konfliktust, továbbá nem nyújtanak intézményesített keretet a konfliktusok lezajlására.¹⁷ A konfliktusok fejlődnek, változnak, élettartamuk ennek megfelelően alakul.

¹² Somlai P.: Triádok, közvetítők, koalíciók. Konfliktusok és egyensúlyok kettőnél több tagú szociális rendszerekben. Szociológiai Szemle, 1992/4., 3–14. o.

¹³ Dahrendorf, R.: A modern társadalmi konfliktus. Gondolat Kiadó, Budapest, 1994

¹⁴ Huntington, S. P.: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Európa Kiadó, Budapest, 2000

¹⁵ Coser, L. A.: Theorie sozialer Konflikte. Luchterhand Verlag, Neuwied am Rhein, 1965, S. 43–44.

¹⁶ Simmel, G.: Conflict. The Free Press, Glencoe, 1955, pp. 57–58.

¹⁷ Coser, L. A.: Continuities in the study of social conflict. The Free Press, New York, 1967

*Olzak*¹⁸ hívja fel a figyelmet a *Park és Burgess* által megfogalmazott tételre, amely szerint a városok faji viszonyai életciklus-állomásokon mennek keresztül. A kezdeti állapotok az inváziót, a versenyt és a konfliktust ölelik fel, és az etnikai konfliktus az etnikai populációk (vagy faji csoportok) inváziója által felszított verseny következtében alakul ki. Az etnikai és faji konfliktus valószínűleg abban a mértékben enyészik el, ahogy a jövedelmi egyenlőtlenségek és a foglalkozási szegregáció eltűnik. Park és Burgess számára az asszimiláció a mutatója a végső (vagy egyensúlyi) állapotnak, amikor a beilleszkedést a konfliktus és verseny hanyatlása jellemzi.

Az *egyenlőtlenségi elméletek* többsége a funkcionista, illetve a konfliktuselméletek körébe tartozik.¹⁹ *Lenski* szerint 1) a konzervatív hagyományból eredő nézeteiket általában a funkcionista; 2) a radikális hagyományban gyökerezőket pedig a konfliktuselmélet fejléc alá sorolják.

1) *A funkcionalisták* szerint a társadalmi egyenlőtlenség „tudattalanul kifejlődött eszköz, amellyel a társadalmak biztosítják, hogy a legfontosabb pozíciókat felelősséggel töltsék be a legrátermettebb személyek”²⁰. A rétegek közötti jövedelem- és privilégiumkülönbségek indokoltak, a társadalom jó működéséhez szükségesek. *Talcott Parsons* a társadalomban meglévő értékekből indul ki, s mivel az értékek a társadalom szükségleteire épülnek, és a társadalom szükségletei többé-kevésbé hasonlóak, az értékek is hasonlókká válnak. Az értékek rangsorolása azonban valóban eltérhet az egyes társadalmakban. Valamely társadalomban a rétegződési rendszer lényegében az adott társadalom értékrendjének kifejeződése. Az egyenlőtlenség tehát elkerülhetetlen, mivel az emberek tulajdonságaik, teljesítményük és sajátosságaik szerint különböznek, azaz minimális szerepet tulajdonítanak az egyenlőtlenségi rendszernek a konfliktusok kialakulásában.

2) *A konfliktuselmélet* teoretikusai a társadalmi egyenlőtlenség problémáját a társadalmon belüli csoportok felől közelítik, és a társadalmi egyenlőtlenséget elégtelen kínálat esetén az értékes javakért és szolgáltatásokért folyó harc végeredményének tartják. A konfliktuselmélet hívei szerint a társadalom egyenlőtlenségi rendszerének fő következménye a konfliktusok létezése. A konfliktuselméleti irányhoz sorolható *Marx* és *Engels*, akik szerint a kizsákmányolók és kizsákmányoltak közötti konfliktus fő forrása a munka értékének mikénti elsajátítása.

---

¹⁸ Olzak, S.: Etnikai konfliktusok elemzési stratégiái. *Regio*, 1993/1.

¹⁹ Lenski, G. E.: Hatalom és privilégium. Elmélet a társadalmi rétegződésről. In: Angelusz R. (szerk.): *A társadalmi rétegződés komponensei*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 1999, 302. o.

²⁰ Daviest idézi Lenski. Lásd Lenski, G. E.: Uo. 303. o.

A hatalmon lévő régi elit és a hatalom megszerzésére törekvő új elit közötti konfliktus megfogalmazásával Pareto is a konfliktuselméleti irányhoz tartozik.

„Ahol a funkcionalisták a társadalom tagjainak közös érdekeit hangsúlyozzák, ott a konfliktuselmélet írói a megosztó érdekekre teszik a hangsúlyt” – mondja Lenski²¹, aki maga egyébként a funkcionálizmus és a konfliktuselméletek szintézisére törekedett. Úgy vélte, hogy bár a konfliktus a társadalmi együttélés alapvető jellemzője, a társadalmi rétegződés alján elhelyezkedő csoportok kizsákmányolása mégsem léphet túl egy határt, mert működésképtelenné teszi a társadalmat. A hatalmon lévő osztálynak ezért el kell érnie a legitimáció bizonyos minimumát, vagyis egy minimális szintű társadalmi integrációt.

Mint Lenski mondja, a funkcionista megközelítés, illetve a konfliktuselméletek közötti szintézis megteremtése irányába már meg is kezdődött az elmozdulás, vannak ugyanis bizonyos közös tendenciák, amelyek erre utalnak. Mindenekelőtt a problémák és fogalmak új meghatározása. A két nézőpont további közelítéséhez Lenski a kategorikus fogalmak változó fogalmakká történő átalakításának technikáját javasolja, amellyel nem „vagy vagy” kategóriákban gondolkodhatunk, hanem azt vizsgálhatjuk, hogy egy adott jelenség milyen mértékben van jelen. A két megközelítés közös halmazának azonosításához alkalmas technika az összetett fogalmak alkotóelemekre bontása is.²²

Spéder elemzése igazolja, hogy a konfliktusok a társadalmi törésvonalak alapján is megközelíthetők.²³ Az alapvető törésvonal általában a dolgozók és a nem dolgozók (vagy a munkahelyekről kiszorulóak) között húzódik. A munkaerőpiacon belül a nők, a más etnikumúak, az idősek kerülnek hátrányos helyzetbe. A társadalmi törésvonalak szerint kialakuló konfliktusok felvetik a társadalmi integráció problémáját. A kérdés már Marxnál felvetődött, ő úgy vélte, hogy a társadalmi intézmények által nem kellőképpen kezelt konfliktusok súlyosan veszélyeztetik a társadalom integrációját.

Durkheim a társadalmi integráció feltételeit a közös hiedelmekben, érzésekben, normákban, a társadalom tagjait összekötő szolidaritásban találta meg. Kétfajta szolidaritás megkülönböztetését látta fontosnak: az úgynevezett mechanikus és az úgynevezett organikus szolidaritást. Az előbbi esetében a hasonlóság, az organikus szolidaritás esetében a munkamegosztás volt az integráló tényező.

---

²¹ Uo. 302–340. o.

²² Uo.

²³ Spéder Zs.: Szegénység a társadalomelméletben – szegények a társadalomban. In: Spéder Zs.: A szegénység változó arcai. Századvég-ARTT, Budapest, 2000, 18–46. o.

Napjainkban a *társadalmi integráció* lehetőségét a globalizációs folyamatok és a bizonytalanság befolyásolja, amiben szerepet játszik a marginalizálódás, az úgynevezett identitásproblémák és a migráció kérdése, valamint befolyásolják a vallási és etnikai konfliktusok.²⁴ Mindezek együttesen határozzák meg a *társadalmi részvétel feltételeit és lehetőségét*.

A konfliktusoktól indultam és a társadalmi részvétel lehetőségéig jutottam, ez a megközelítés a helyreállító igazságszolgáltatás szempontjából is fontos, hiszen az a konfliktus hívta életre és élte, amely a „*formális*” *legalitás* és az „*informális*” *szociális és társadalmi körülmények* között feszül. Egyesek szerint e miatt a feszültség miatt kell újraértelmezni a kapcsolatot a közösség és a tagjai között, és informális felelősségre vonási módozatokat alkalmazni, míg mások szimplán úgy fogalmazzák, hogy ez egy lehetőség az észak-atlanti jogtudomány meghaladására és arra, hogy a kulturálisan érzéketlen „egy méret mindenkinek jó” jogalkalmazás víziójától meg lehessen szabadulni.²⁵

A konfliktusok kezelése

Az igazságfelfogások, az igazságtalanság értelmezése és az igazsággal kapcsolatos érvkészetek elsősorban akkor válnak jelentőssé, ha társadalmi konfliktusok megoldása szükséges.

A szakirodalom az igazság négy funkcióját azonosítja ebben a körben:

- 1) Az igazságfelfogás, illetve az igazságtalanság kimondása gerjesztheti vagy előhívhatja a társadalmi konfliktusokat.
- 2) Az igazsággal kapcsolatos érvekkel és retorikával a vitában részt vevő felek egyikének pozícióját lehet erősíteni.
- 3) Az alapértékek, az elvek és az igazságszolgáltatás szabályai korlátozhatják a konfliktusok kibomlását, és segíthetik a konfliktusfeloldás módjainak megtalálását.
- 4) Egyszerűen már maga a tény, hogy valamely eljárást konfliktusfeloldónak nevezünk, ez is segítheti a konfliktusok oldódását.²⁶

---

²⁴ Bocz J.: Társadalmi integráció?! De ez mit jelent?! Elhangzott a Magyar Szociológiai Társaság 2002. december 12–13-án, Szegeden rendezett konferenciáján.

<http://www.socialnetwork.hu/cikkek/bocz2002MSZT.htm>

²⁵ Braithwaite, J.: Principles of Restorative Justice. In: Hirsch, A. von et al. (eds.): Restorative Justice and Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms? Hart Publishing, Oxford, 2003, p. 17.

²⁶ Mikula, G. – Wenzel, M.: Justice and Social Conflict. International Journal of Psychology, vol. 35, no. 2, 1 April 2000, pp. 126–135.

A helyreállító igazságszolgáltatás *elveinek* formálódására kétségtelenül jelentős befolyást gyakoroltak az *abolicionisták* (Christie, de Haan, Bianci).

Az egyik legnagyobb hatású cikket a helyreállító igazságszolgáltatás témakörében Nils Christie norvég kriminológus írta, *Conflicts as property* címmel.²⁷ Christie szerint a (bűncselekményben manifesztálódó) konfliktust a formális büntető igazságszolgáltatás „eltulajdonította” a közösségtől, és ezzel megakadályozta azt, hogy a közösség saját maga állítsa helyre a bűnelkövetéssel kibillent egyensúlyt, a sértettek pedig elvesztették a jogukat arra, hogy részt vegyenek a konfliktus feloldásában.

A konfliktus megoldásának közösségen belül maradása és konszenzuális eszközökkel történő megvalósítása – mondja Christie – nagyobb valószínűséggel vezet sikerre, mint a formális igazságszolgáltatás közösségen kívüli és kényszereszközökkel megvalósuló konfliktusfeloldása.

Az elv érvényesítése kétségtelenül másféle gondolkodásmódot jelez:

- A bűncselekményben fontosabbá vált, hogy a cselekmény embert, illetve emberek közötti viszonyokat sért, mint az, hogy a cselekmény jogi normasértés (is és egyben). A modern jogrendszerek a bűncselekményt az állam „elleni” tettként fogják fel. A helyreállító igazságszolgáltatással válik fontossá, hogy a bűncselekmény személyek közötti olyan konfliktus következménye, amely kárt okozott a sértettnek, a közösségnek, de magának az elkövetőnek is. Azaz, ha a cselekmény természetes személyt sért, az elsősorban ellene irányul, és csak a második vonalban jelent „támadást” az állam ellen.
- A helyreállító igazságszolgáltatási rendszer központi célja a sértett, a közösség megbékítése azáltal, hogy az okozott kárt és a cselekmény káros következményeit helyreállítják. Ez azonban nem azt jelenti, hogy a biztonságigény háttérbe szorul, inkább azt, hogy a biztonság elérésének eddig alkalmazott módszerei váltak vitatottá.
- A büntető igazságszolgáltatás köteles elősegíteni a sértett, az elkövető és a közösség aktív részvételét az eljárásban. Ezzel azonban az állam szerepe mérséklődik, mert a helyreállító igazságszolgáltatás nem a hagyományos igazságszolgáltatásban megszokott alá-fölrendeltségi, hanem mellérendelő viszonyokban gondolkodik. Nem speciális gyakorlat, inkább olyan megközelítési elvek rendszere, amely a bűnözéskezelő szervezetek gyakorlatát orientálja.

---

²⁷ Christie, N.: *Conflicts as property*. The British Journal of Criminology, vol. 17, 1977, pp. 1–15.; Christie, N.: *A fájdalom korlátai*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1991

*A konfliktusnak értéke van – mondja Nils Christie –, benne rejlik a lehetőség az aktív részvételre.*²⁸ S ha a konfliktust eltulajdonítja az állam, akkor a sértett jár a legrosszszabbul, hiszen a saját ügyében veszíti el a lehetőséget a részvételre.²⁹ A veszteség láncolata azonban a norvég kriminológus szerint folytatódik, hiszen ennek a helyzetnek mindannyian a vesztesei vagyunk, ugyanis *elveszítettük egy lehetőséget a norma tisztázására.* A konfliktusok kezelésében való részvétel alapvető kívánalom a helyreállító igazságszolgáltatással foglalkozó szakirodalom szerint – én azonban ezt a fókuszot még nagyobbra nyitnám, mivel álláspontom szerint ez kell ahhoz, hogy megértsük, hogy miről beszél itt Christie. *„Az »aktív«, azaz politikai és szociális »jogok« a szó klasszikus értelmében nem jogok, hanem a közhatalmi részvétel aspektusai” – mondja Tamás Gáspár Miklós.*³⁰ S én is ebben, a közhatalmi részvétel szélesebb lehetőségében látom a helyreállító igazságszolgáltatás elterjedésének értelmét. Igaz, hogy az igazságszolgáltatás behatároltabb terület, mint az állampolgári részvétel egyéb lehetőségei, de például „felelősségi” szempontból sokkal tisztább. A bűnelkövető felelősségvállalásának léte vagy hiánya egyértelmű, a *bűncselekmény következményeivel való szembenézés, a károk helyreállításának szándéka a társadalmi tagság akarásának bizonyítéka, a személyiség érettségének is jele.* A konfliktuskezelésben való részvétel tehát elengedhetetlen a következmények helyreállító típusú kezelése szempontjából.

A hazai szakirodalomban is egyre inkább meghonosodik az „*alternatív vitarendezés*” fogalma (Alternative Dispute Resolution; ADR), utalva azokra az eljárásokra, amelyek a hagyományosnak tekintett bírósági intézményrendszerrel eltávolodva, újfajta megoldásokat kínálnak a konfliktusok feloldására. Ilyennek tekinthető a választott bírósági eljárás (arbitráció), illetve a közvetítői eljárás (mediáció).

Utóbbi forma már a magyar szabályozás szerint is nyolc jogágban honosodott meg mint sajátos vitarendezési forma.³¹ Az alternatív vitarendezés megjelenése azon a felismerésen alapul, hogy bizonyos típusú konfliktusok feloldására egyszerűen nem alkalmas a hagyományosnak tekintett bírósági eljárás.

---

²⁸ Christie, N. (1977): i. m.; Christie, N. (1991): i. m.

²⁹ Szomorú tapasztalat, hogy a politikai döntések meghozatalába való nagyobb beleszólás, illetve a véleménynyilvánítás szabadsága minden korosztály számára kevésbé fontos érték. Ez a kutatási eredmény egy nem, kor, iskolai végzettség és településtípus szerint reprezentatív hazai lakossági mintában megkérdezettek válaszain alapul. Lásd Kerecsi K.: A közvélemény és a szakemberek a helyreállító igazságszolgáltatásról. In: Tamási E. (szerk.): A helyreállító igazságszolgáltatás lehetőségei a bűnözés kezelésében. Budapesti Szociális Forrásközpont, Budapest, 2006. A kutatást az OTKA finanszírozta. Nyilvántartási szám: T 03785.

³⁰ Tamás G. M.: A filozófiáról, a világról és a sötétségről. Magyar Narancs, 2011. február 3., 50. o.

³¹ Lásd Nagypál Sz.: Párbeszédelmélet és mediáció. Doktori értekezés. Kézirat, 2011

Láthatjuk, hogy Christie másként tekintett a bűncselekményre, illetve a sértett és az elkövető, valamint az állam viszonyára, és nézőpontja alapvetően kérdőjelezte meg a hagyományos igazságszolgáltatás perspektívájának helyességét. Christie szerint nem csupán a régi (értsd: történeti kriminológiai irányzatok), hanem az új kriminológia (értsd: a kriminológia modernebb irányzatai) is közreműködött a konfliktus állam általi kisajátításában. Ugyanis nem változott a helyzet a konfliktus állam általi kisajátíthatóságát illetően sem akkor, amikor a korábbi kriminológiai oksági magyarázatok a személyes defektusokban vagy a szociálisan hátrányos helyzetben látták a bűnelkövetés okságát, de akkor sem, amikor az újabb kriminológiai irányzatok a társadalmi rétegződésben vagy az osztályviszonyokban, illetve szélesebb gazdasági összefüggésekben lelték meg a bűnözés oksági magyarázatait.

Christie szerint a régi kriminológia egyszerűen elveszítette a konfliktust, az új kriminológia viszont személyes konfliktusból osztálykonfliktusokat gyártott. S mindkét esetben ugyanaz a következmény: a konfliktusokat elvették azoktól a szereplőktől, akiket illet, azaz az érintett felektől. Christie tehát úgy látja, hogy a konfliktusok „tulajdonlása” bonyolult kérdés, azokat ugyanis el lehet venni a felektől, át lehet adni másnak, fel lehet oldani valami másban, mi több, még láthatatlanná is lehet tenni. Ez a helyzet változik meg a helyreállító igazságszolgáltatás paradigmájának megjelenésével.

A konfliktus keletkezésével és kezelésével kapcsolatos szociálpszichológiai megállapítások³² csak részben vonatkozhatnak a bűnelkövetés kapcsán alkalmazott helyreállító igazságszolgáltatás eszközrendszerére. Míg ugyanis a többi konfliktusnak – mint azt a szakirodalmi megállapítások jól mutatják – van *eszkálálódási fázisa*, a bűncselekmény kapcsán kialakult konfliktus hirtelen jön, felvezető időszak nélkül. Így tehát nem is lehet vizsgálni azokat az elemeket, amelyek a konfliktus kialakulásához vezettek, hanem csak azokat, amelyek a konfliktus megoldásában jelentőséggel bírnak. Itt ugyanis hirtelen történik a konfliktus, és az egyik szereplő (a sértett) nem vesz részt tevőlegesen a konfliktus „kialakulásában”, csupán elszenved. Másként működik tehát ebben a helyzetben a konfliktusfeloldás, mivel *nincs „spirális kifejlődése” a konfliktusnak*, és éppen ez az a specialitás, amely miatt könnyebb is csak az elkövetőt hibáztatni. De még ha a konfliktus spirális kifejlődésében mindkét (vagy több) fél közrehat, akkor is értékelhetik a felek a magatartásukat akként, hogy csak a másik okozta a konfliktust.

---

³² Pruitt, D. G. – Kim, S. H.: *Social conflict: Escalation, stalemate and settlement*. 3rd ed. McGraw Hill, Boston, 2004; Mikolic, J. M. – Parker, J. C. – Pruitt, D. G.: *Escalation in response to persistent annoyance: Groups vs. individuals and gender effects*. *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 72, 1997, pp. 151–163.

Ez történt például a fegyverkezés esetében. A konfliktus egyoldalú értékelésére jó példa volt, amikor Reagan amerikai elnököt kérdezték arról, hogy van-e fegyverkezési verseny az Egyesült Államok és Oroszország között. Reagan azt válaszolta, hogy „*nincs fegyverkezési verseny; ők versenyeznek, és mi egyszerűen megpróbálunk lépést tartani velük*”³³.

S ha egy társadalomban nem működik vagy *rosszul működik a konfliktuskezelés kultúrája*, mint ahogy Magyarországon ez a helyzet, akkor a konfliktusokat még nehezebb kezelni. Különösen akkor, ha az emberek többsége fekete-fehérben látja a konfliktusokat, az egyik oldalon a támadót, mint ördögöt, a másik oldalon az áldozatot, mint angyalt. A médianak természetesen van abban szerepe, hogy „*pontosítsa*” ezt a leegyszerűsített képet, és mindkét oldal kapcsán elmondja a konfliktus okait. Sokszor azonban ennél tovább is megy, és nem látszik tudomást venni arról, hogy a *konfliktus eszkalálódhat*, és a konfliktusspirál beindulhat. A közvélemény viszonylag egyszerűen látja a konfliktuskezelést is. Vegyük például a mediációt, amelyben egy harmadik személy segíti a részt vevő feleket, hogy megoldhassák a konfliktust. A témakörrel kapcsolatos érzékenység és figyelem kétségtelenül növekszik, de Magyarországon az emberek jelentős része nem a konfliktusok tárgyalásos megoldására szocializálódott.

A csoportok inkább hajlamosak a *konfliktusokat eszkalálni*, mint az egyének.³⁴ Amint a konfliktus csoportközi szintre emelkedik, belejátszik a korábbi közösségi struktúra is, és megváltoztatja a konfliktus értelmezését és fejlődését. *Varshney* indiai városokban lefolytatott vizsgálata azt találta, hogy a konfliktusok eszkalálódása jelentősen mérséklődik azokban a közösségekben, amelyekben erős civil, illetve politikai szervezetek működnek. A hindu és a muszlim tagokat egyaránt befogadó politikai pártok, szakszervezetek, üzleti egyesületek képesek voltak a felvetődő feszültséget csökkenteni és mérsékelni a konfliktusok eszkalálódását.³⁵ Amikor ugyanis a hinduk és a muszlimok között konfliktus keletkezett, azok a szervezetek váltak aktívvá, amelyeknek mindkét közösségből voltak tagjaik, s akik ily módon segítették a feszültségek csökkentését.

A *konfliktus kezelésének módja* sokféle szempontból lehet lényeges. *Fellegi* azt vizsgálta, hogy a helyreállító megközelítésben milyen módon kapcsolódnak össze az egyes *társadalompolitikai területek*, és van-e mögöttük közös szemlélet- és eszközrendszer. Feltárta a kapcsolatot a *szociálpolitika és az igazságszolgáltatás* között,

³³ Pruitt, D. G.: Social Conflict: Some Basic Principles. Journal of Dispute Resolution, vol. 157, 2007

³⁴ Mikolic, J. M. – Parker, J. C. – Pruitt, D. G.: i. m. 151–163. o.

³⁵ Varshney, A.: Ethnic conflict and civic life: Hindus and Muslims in India. Yale University Press, New Haven, 2002. Idézi: Pruitt, D. G.: i. m.

megfogalmazása szerint „a szociálpolitika rendszere mintegy keretbe foglalja a büntető igazságszolgáltatás területét”³⁶.

Felleginek igaza van a két terület szoros kapcsolatának feltételezésével, valóban vannak átfedő területek a két rendszer között. Az átfedő területek mellett azonban én fontosabbnak tartom az időrendi sorrendet. Azaz, ha nem működnek más társadalompolitikai területek kezelőrendszerei, akkor a konfliktust végső soron a büntetőjognak kell kezelnie. Azaz, a konfliktusokból az egyes területek nem feltétlenül azt kezelik, ami racionálisan „rájuk tartozik”, hanem a „probléma kezeletlenül nem maradhat” követelménye alapján – és ha más kezelőrendszerek nem lépnek sorompóba, akkor – végső eszközként (ultima ratio) a büntetőjog kezeli ezeket a konfliktusokat.³⁷ Az szerintem értelmezés kérdése, hogy mit is jelent a „végső eszköz” alkalmazásának helyzete. Mit is kell hogy jelentsen ez? Azt, hogy minden mást ki kell előtte próbálni? De mi van akkor, ha a közösségi megoldásokat a büntetőjog úgy abszorbeálja, hogy azokat az eszközöket is a büntetőjog eszközeként fogalmazza meg, amelyek önmagukban nélkülözik a büntetőjogi megoldások szigorúságát? Szigorúnak kell-e egyáltalán lennie a büntetőjogi következménynek? Vagy értelmezhetjük a szigorúságot relatív módon, akként, hogy annak az igazság felismerése, a felelősség vállalása a lényeges tartalma?

A legfontosabb kérdés, hogy van-e/lehet-e *párbeszéd* az ellenérdekű felek között. Kinek a feladata a párbeszéd kezdeményezése? A megtorló igazságszolgáltatási rendszer semmiképpen sem nevezhető „harci” modellnek, hiszen az nem épít a dialógusra. A resztoratív szemléletnek ezzel szemben *alapelve a dialógus* – mondja Schweighardt Zsanett.³⁸ Hasonlóan vélekedik Nagypál Szabolcs³⁹ is a közvetítés jogintézményének párbeszéd-elméleti feldolgozásánál, amely a közvetítés elméletét nem a viszálykezelés (konfliktuselmélet) felől, hanem a kimenete alapján, a *párbeszéd felől vizsgálja*.

Jelenleg legalább nyolc jogágban van jelen a közvetítés a magyar jogban: 1) A közvetítői tevékenységről szóló törvény alapján a polgári jogban és a polgári eljárási jogban, ezen belül is kiemelten a társasági jogban és a szerzői jogban. 2) A munkajogi

---

³⁶ Fellegi B.: Büntetés és/vagy helyreállítás? A resztoratív igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon. PhD-dolgozat. ELTE TÁTK Szociális Tanulmányok Intézete, Budapest, 2008. doktori.tatk.elte.hu/2009_Fellegi_Borbala.pdf

³⁷ Ezzel a problémával már a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények elemzésekor is találkoztam. Kerezsi K.: A védtelen gyermek. Erőszak és elhanyagolás a családban. KJK, Budapest, 1995

³⁸ Schweighardt Zs.: Áldozatvédelem, áldozatsegítés és a büntető felelősségre vonás. Jura, 2009/2., 153–164. o. http://jura.ajk.pte.hu/JURA_2009_2.pdf

³⁹ Nagypál Sz.: i. m.

közvetítés legfőbb jogági sajátossága a részt vevő felekben (munkáltató és munkavállaló vagy szakszervezet), valamint a rendszertanában (jogviták és érdekviták) ragadható meg. 3) Az egészségügyi közvetítői eljárás az orvosok és a betegek viszáljának egyfajta szelíd megoldási eszközeként működik, ahol, mintegy harmadik félként, a biztosítók is fontos szerepet játszanak. 4) A szolgáltató és a fogyasztó érdekvitái esetében is lehetséges békéltető testület igénybevétele. 5) A közigazgatási jogban a hatósági közvetítő igénybevételenek lehetőségével találkozunk; és ezen belül a környezetvédelmi jog és a közoktatási jog területén a legismertebb a jogintézmény. 6) A családjogban a házassági bontóperek esetén, de a gyermekvédelemben is ismert a közvetítés valamilyen formája. 7) A közösségi párbeszéd-mélet a nemzetközi jogi közvetítés során is hatásosan alkalmazható. És végül 8) a büntető igazságszolgáltatás és a büntetőjogi közvetítés jogintézménye tekinthető a legelterjedtebbnek a hazai gyakorlatban.⁴⁰

Mint Nagypál megállapítja, a közösségi párbeszéd valamiképpen mindig az igazságra irányul, s e jellegzetességnek a párbeszéd szempontjából különösen három fölfogása fontos: 1) az igazság mint létező; 2) az igazság mint ismeret; illetve 3) az igazság mint személyesen megélt. Mivel a közvetítés nem az igazság kiderítésére irányul, e három fölfogás közül az utolsó játszik döntő szerepet a közösségek közti párbeszédben. Nagypál Szabolcsnak természetesen igaza van, amikor azt állítja, hogy „a közvetítés nem az igazság kiderítésére irányul”. Ebben az esetben természetesen fel kell tennünk a kérdést, hogy vajon a hagyományos igazságszolgáltatási eszközök és technikák alkalmazása az igazság kiderítésére irányul-e, és a helyreállító igazságszolgáltatási eszközöknek milyen funkció szánható ebben a rendszerben.

Irodalom

Bocz, J.: *Társadalmi Integráció?! De ez mit jelent?!* Elhangzott a Magyar Szociológiai Társaság 2002. december 12–13-án, Szegeden rendezett konferenciáján.

<http://www.socialnetwork.hu/cikkek/bocz2002MSZT.htm>

Boulding, K. E.: *Conflict and Defense*. Harper Torchbooks, New York, 1962

Braithwaite, J.: *Principles of Restorative Justice*. In: **Hirsch, A. von et al. (eds.):** *Restorative Justice and Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?* Hart Publishing, Oxford, 2003, p. 17.

Christie, N.: *Conflicts as property*. *The British Journal of Criminology*, vol. 17, 1977

⁴⁰ Lásd részletesen Nagypál Sz.: i. m.

- Christie, N.:** *A fájdalom korlátai.* Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1991
- Coser, L. A.:** *Theorie sozialer Konflikte.* Luchterhand Verlag, Neuwied am Rhein, 1965
- Coser, L. A.:** *Continuities in the study of social conflict.* The Free Press, New York, 1967
- Coser, L.:** *Conflict: social aspects.* International Encyclopedia of Social Sciences, 1968
- Csepeli Gy.:** *A szervezkedő ember.* Osiris Kiadó, Budapest, 2001
- Dahrendorf, R.:** *A modern társadalmi konfliktus.* Gondolat Kiadó, Budapest, 1994
- Durkheim, É.:** *Nevelés és szociológia.* Tankönyvkiadó, Budapest, 1980
- Fellegi B.:** *Büntetés és/vagy helyreállítás? A resztoratív igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon.* PhD-dolgozat. ELTE TÁTK Szociális Tanulmányok Intézete, Budapest, 2008
- Fink, C. F.:** *Some conceptual difficulties in the theory of social conflict.* Journal of Conflict Resolution, vol. XII
- Hirschman, A. O.:** *Közösség és konfliktus.* Elhangzott a Bertelsmann Alapítvány Mennyi közösségi érzésre van szükség a liberális társadalomban? című konferenciáján. <http://ebooks.gutenberg.us/Wordtheque/hu/AAACDY.TXT>
- Huntington, S. P.:** *A civilizációk összezapása és a világrend átalakulása.* Európa Kiadó, Budapest, 2000
- Kerezi K.:** *A védtelen gyermek. Erőszak és elhanyagolás a családban.* KJK, Budapest, 1995
- Kerezi K.:** *A közvélemény és a szakemberek a helyreállító igazságszolgáltatásról.* In: **Tamási E. (szerk.):** *A helyreállító igazságszolgáltatás lehetőségei a bűnözés kezelésében.* Budapesti Szociális Forrásközpont, Budapest, 2006
- Lenski, G. E.:** *Hatalom és privilégium. Elmélet a társadalmi rétegződésről.* In: **Angelusz R. (szerk.):** *A társadalmi rétegződés komponensei.* Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 1999, 302. o.
- Mikolic, J. M. – Parker, J. C. – Pruitt, D. G.:** *Escalation in response to persistent annoyance: Groups vs. individuals and gender effects.* Journal of Personality and Social Psychology, vol. 72, 1997
- Mikula, G. – Wenzel, M.:** *Justice and Social Conflict.* International Journal of Psychology, vol. 35, no. 2, 1 April 2000, pp. 126–135.
- Nagypál Sz.:** *Párbeszédelmélet és mediáció.* Doktori értekezés. Kézirat, 2011
- Olzak, S.:** *Etnikai konfliktusok elemzési stratégiái.* Regio, 1993/1.
- Orthmayr, I.:** *Konfliktusok.* Világosság, 2007/4.
- Pruitt, D. G. – Kim, S. H.:** *Social conflict: Escalation, stalemate and settlement.* 3rd ed. McGraw Hill, Boston, 2004

Pruitt, D. G.: *Social Conflict: Some Basic Principles*. Journal of Dispute Resolution, vol. 157, 2007

Rapoport, A.: *Konfliktusok tudománya – stratégiák elmélete II. Korunk*, 1973/11.

Schweighardt Zs.: *Áldozatvédelem, áldozatsegítés és a büntető felelősségre vonás*. Jura, 2009/2.

Simmel, G.: *Conflict*. The Free Press, Glencoe, 1955

Simmel, G.: *A viszály*. In: **Simmel, G.:** *Válogatott társadalomelméleti tanulmányok*. Novissima Kiadó, 2001, 54–83. o.

Somlai P.: *Triádok, közvetítők, koalíciók. Konfliktusok és egyensúlyok kettőnél több tagú szociális rendszerekben*. Szociológiai Szemle, 1992/4.

Spéder Zs.: *Szegénység a társadalomelméletben – szegények a társadalomban*. In: **Spéder Zs.:** *A szegénység változó arcai*. Századvég–ARTT, Budapest, 2000, 18–46. o.

Tamás G. M.: *A filozófiáról, a világosságról és a sötétségről*. Magyar Narancs, 2011. február 3.